

TANULMÁNYOK

Veszprém és Róma a XVI. század közepén**A veszprémi püspökség és a szentszéki diplomácia az 1550-es évek első felében¹**

KANÁSZ VIKTOR

Veszprém és a veszprémi egyházmegye évezredek története sok szállal kötődik a római Szentszékhez. A kapcsolatok intenzitását és minőségét több tényező befolyásolta. A XVI. század közepének oszmán-ellenes küzdelmei, a megelőző évtizedek polgárháborúja, valamint a protestáns reformáció előretörésének katasztrofális hatása volt a püspökségre nézve. Többek közt ennek következtében a késő középkorban oly kiterjedt és összetett kapcsolatrendszer erősen redukálódott, valamint több szegmense felszámolódott, ugyanakkor az Örök Város és a királynék városa közötti kapcsolat ezekben az években is fennmaradt.²

Jelen tanulmány keretében a kapcsolatok minőségét és jellegét mutatom be. Ennek során négy szegmensen vizsgálom meg: a korabeli veszprémi püspökök kinevezését és pápai megerősítését, a veszprémi vár 1552-es ostromának szentszéki híreit, a Trienti Zsinaton való részvételre kiszemelt veszprémi püspök történetét, valamint Bornemissza Pál 1553-ban, a szentszéki nuncius előtt felvett tanúvallomását.

Veszprém püspökeinek pápai megerősítése

A vizsgált korszakban, a XVI. század közepén három személy ült a veszprémi püspöki székben: Kecseti Márton (1528–1549), Bornemissza Pál (1549–1553), valamint Köves András (1553–1568). Róma és a veszprémi egyházmegye közötti

¹ A kézirat a HUN-REN PPKE-PTE Fraknoi Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, valamint a Magyarországi Kutató Intézetben keretében, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

² A középkori előzményekre ld. NEMES 2018., NEMES 2021., FEDELES 2021.

legfontosabb kapocs a püspök volt. A XVI. században a püspökök kinevezésének módja – bár Róma ezt pont a vizsgált időszakban kétségbe vonta³ – már egy jól bejáratott rendszer szerint működött: a főkegyúri jog értelmében az uralkodó magyar királyként kinevezte (nominatio) az általa választott személyt, majd a pápa megerősítette (praeconisatio) a döntését.⁴

Az uralkodói kinevezés, valamint a pápai megerősítés dátuma nem csengett egybe, utóbbi – amennyiben egyáltalán megtörtént – akár hosszú hónapokkal is elhúzódhatott. Így történhetett meg, hogy miután Kecseti Márton elhagyta az egyházmegyéjét és feleségül vette Homonnai Borbálát, I. Ferdinánd király 1549-ben Bornemissza Pált nevezte ki veszprémi püspöknek, viszont az új püspököt III. Gyula pápa csak 1550. július 4-én erősítette meg.⁵ A püspöki karban néhány év alatt annyi haláleset történt, hogy szükségessé váltak az újabb kinevezések és pápai jóváhagyások. Ennek során a veszprémi püspök személye is változott.⁶ 1553. május 26-án Bornemissza megkapta az erdélyi püspöki széket, – amit a Ferdinánd király mellé rendelt szentszéki nuncius, Girolamo Martinengo április 30-án már jelentett is Rómába, viszont ennek ellenére III. Gyula csak

III. Gyula pápa (Girolamo Siciolante alkotása) Forrás: Wikimedia

³ TUSOR–NEMES 2011. LVII–LVIII.

⁴ TUSOR 2014.

⁵ KOLLÁNYI 1905. 358. o., Fazekas 2011. 106–108. o., TUSOR–NEMES 2011. 97–101. o., FAZEKAS 2012. 72–73. o., Fazekas 2014. 26–27. o., TUSOR 2014. 237. o. LACZLAVIK 2018. 59. o., Fazekas István szerint „Királyi kinevezésének dátuma ismeretlen, ez valószínűleg 1549 második felében vagy 1550 elején történt.” FAZEKAS 2018. 66. o. Bár a kinevezés időpontját továbbra sem tudjuk, de a kérdéses időintervallumot tovább tudjuk szűkíteni: 1549. július 10-én még csak *consiliarius*ként nevezi I. Ferdinánd (MNL OL, E 21, 1549.07.10. – a), 1549. november 16-án pedig Bornemissza már veszprémi püspöknek nevezi magát (MNL OL, E 185, Missiles. 5. d. Bornemissza Pál – Nádasdy Tamás nr. 16., kiadva: BAGI–SZATLÓCZKI 2022. 76. o., benne *Vesprimiensis* helyett *Vespremiensisként*), 23-án pedig egy királyi parancslevélben szerepel az aláírók között egy *Vesprimien.*, akit vele tudunk azonosítani (MNL OL, E 21, 1549.12.09/1.). Ezt erősíti meg egy 1553-as levélben szereplő aláírása is, amelynek írásképe megegyezik az előzővel. Mindebből arra következtethetünk, hogy 1549. július 10. és november 16. között történhetett a kinevezés.

⁶ SZÁNTÓ 1985. 152. o., FAZEKAS 2012. 73. o., FAZEKAS 2018. 66. o.

1554. augusztus 3-án erősítette meg – a helyére pedig június 4-én veszprémi püspökként Köves András lépett, aki egészen 1568-ig irányította megmaradt egyházmegyéjét.⁷

Veszprém 1552-es ostromának híre Rómában

A püspöki kinevezések áttekintése során azt láthattuk, hogy az egyházmegye vezetése folyamatos volt e korszakban. A székhely kapcsán azonban olyan változás történt, ami közel két évszázadra meghatározta a püspökség sorsát. Eme, az egyházmegye életében látványos cezúrát jelentő esemény a veszprémi vár 1552-es eleste volt.

Buda 1541-es, valamint Székesfehérvár 1543-as eleste után Veszprém az oszmán-ellenes végvidék egyik fontos dunántúli vára lett. A határmenti erődítményé vált erősség e szerepe viszont összeegyeztethetetlen volt a püspöki rezidencia kívánalmaival, ezért a veszprémi püspök a jóval védettebb sümegi várba tette át a székhelyét.⁸ Döntése megalapozottnak bizonyult, ugyanis az éppen főkapitány nélkül maradt várat 1552. május végén Khádím Ali budai beglerbég megostromolta és elfoglalta.⁹

Az eseményekről Martinengo nuncius is részletekbe menően értesítette Rómát. Május 30-án már arról jelentett, hogy a törökök Veszprémnél, „*egy magyarországi püspöki városonál*” vannak, amely Stájerország közelében fekszik, és nincsen jól ellátva katonasággal, valamint rossz állapotban van.¹⁰ A hétezer fős oszmán had már ostromolja a várat, és habár sok embert vesztettek, de a dunántúli erősség bizonyosan elveszik, és az itáliai segélyhadakkal közeledő Sforza Pallavicininek sincs reménye a vár felmentésére.¹¹

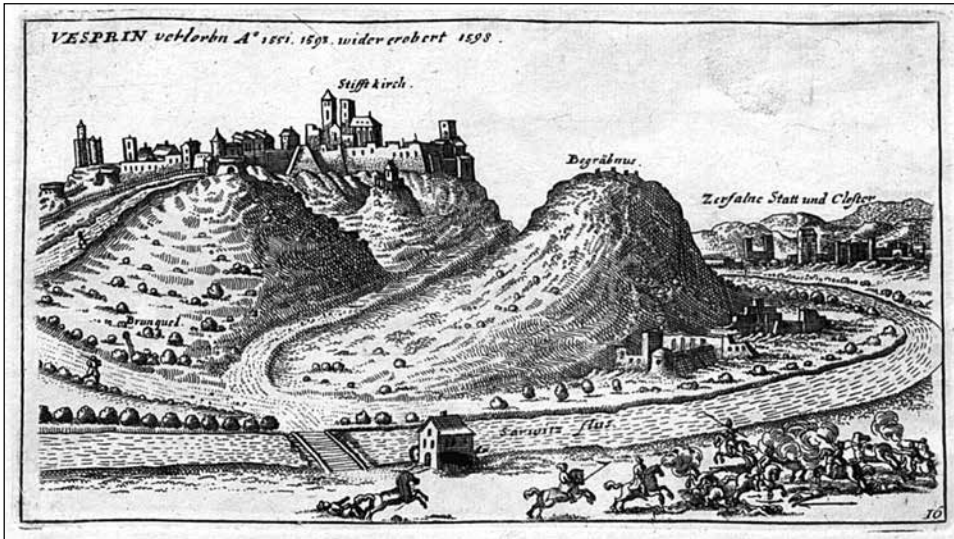
⁷ GOETZ 1965. 242. o. Az uralkodó próbált mentegetőzni a nuncius előtt, amiért az általa kinevezett püspökök a pápai megerősítés előtt már elfoglalták a helyüket, s emellett „*a király megmutatta, hogy megszívoleli szavaimat, és megerősítette, hogy nem akar beleegyezni semmibe, ami ellenkezik e szentszék parancsaival.*” GOETZ 1965. 250. o., FAZEKAS 2018. 75. o.

⁸ FAZEKAS 2018. 71. o.

⁹ SZÁNTÓ 1970., BAGI-SZATLÓCZKI 2022. 25–34. o., BAGI 2023. 10. o.

¹⁰ Erasm von Teufel május 19-én szintén arról írt Nádasdi Tamásnak, hogy Veszprém megvédéséhez sem a vár védművei, sem az oda rendelt had nem elegendő. BAGI 2023. 10. o.

¹¹ „*Però non so a che si risolverà Sua Altezza, atteso che' Turchi sono sopra Vesprimio, città episcopale in Hungheria, vicina alla Stiria et non lontana di qua più di 27 leghe, et trovandosi ella poco munita di gente, chè d'alcuni Hungheri in poi, non v'è altro presidio, et di monitioni l'hanno ridotta a mal termine. Et se bene, per avisi di hoggi, Turchi in un assalto che l'altro hieri, doppio la batteria, le dierono, v'habbiano perduti da cento cinquanta huomini con novanta de' doi soli de' nostri, tuttavia dicono che al sicuro si perderà, non essendovi mandato soccorso; il quale difficilmente vi può andare, con tutto che alcune bande di gente d'arme di Slesia cavalchino a quella volta, et sia scritto con diligentia al s. Sforza, che di camino vegga di soccorrerla, perchè, o non potranno*

Veszprém a kora újkorban. Forrás: Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomatványok Tára (App. M. 1038/16, TA 53 A-46)

A Bécsben tartózkodó nuncius június 5-én már tudott a hatszáz ember által védett vár elfoglalásáról, és a várat őrzők lemészárlásáról.¹² Ekkor tudósította a nuncius Rómát arról, hogy a budai beglerbég azért támadta meg Veszprémet, mert tudta, hogy Paksy János kapitány Komáromba ment, illetve a várban maradt katonák gyengén voltak felszerelve, valamint rosszul voltak ellátva. A beglerbég pár napig ágyúzta a várat, miközben a szorongató pénzhiány miatt Castaldo és Sforza hadai is szűkölködtek. Martinengo úgy tudta, hogy a magyarok a vár eleste miatt elégedetlenek, Castaldo pénzt és embert kért, ám egyiket sem kapja meg, miközben Veszprém után Sümeg – ugyanezen püspökség másik vára – ellen indul a török.¹³

arrivare in tempo, o, havendo tempo d'arrivarvi, essendo pochi a petto a' nemici, che sono da sette mille, non si spera frutto dal canto loro." GOETZ 1965. 156. o. A várat május 20-án zárták körbe, és az ostromról szóló hírek az udvarban május 28-án terjedtek el. VERESS D. 1983. 59. o., SZÁNTÓ 1985. 97. o. A vár felmentésének szervezése az ostrom közben elkezdődött, habár nem járt sikerrel. pl. MNL OL, E 21, 1552. 06. 01. Ugyanakkor Martinengo jól tudta, hogy Sforza Pallavicininek, valamint az Itáliában toborzott zsoldosainak azt a parancsot adták, hogy vonuljanak Veszprém felmentésére. BAGI 2023. 11. o.

¹² Ferdinánd király római ágense, Don Diego Lasso is a nunciust sejtette 1552. július elején kelt levelében a hír forrásának. ÖStA HHStA, Rom, Dipl. Korr., Kart. 13, fol. 207v (július 4-re datálva), 210v (július 3-ra datálva).

¹³ „Vesprimio, che dicevano haver pochissimo presidio, trovo che era guardato da seicento Hung-

*Girolamo Martinengo nuncius mellképe
(Andrea de Abbiatis alkotása).*

Forrás: Paolo Guerrini: Una celebre famiglia lombarda: i conti di Martinengo. Brescia, 1930. 480–481. (XXIX.)

Martinengo adatai többségében feletébb megbízhatóak, ugyanakkor utóbbi esetben téves információt közölt Rómával: bár Veszprém eleste után az ott hagyott oszmán helyőrség a sümegi vár tartományát is felprédálta, de Sümeg ostroma végül nem következett be, ugyanis Ali pasa ezek után visszatért Budára, hogy aztán észak felé induljon tovább a honti és nógárdi várak ellen.¹⁴

A diplomáciai ügyeket intéző Del Monte bíboros július 2-án válaszolt a nuncius leveleire. Levelében tudatta, hogy Veszprém elvesztét a pápa és a bíborosi kollégium is fájlalta, utóbbi július ele-

heri, et pure con la morte di tutti, et d'ogni altro, picciolo et grande, mascolo et femina, su gl'occhi nostri senza poterlo soccorrere fu preso per forza da' Turchi. Quali, usciti di Buda, come già scrissi, et pabulatum ire fingentes, intendendo che il capitano era ito in Comaro, et che gli soldati - poco vettovagliati et manco monitionati - tra sè erano in disparere, una notte prima vi arrivorono che colloro odorassero che fossero per andarvi. Et in pochissimi giorni, battendolo con grossi canoni, che per cosa di consideratione furono portate qua delle sue palle, l'hanno expugnato con tanta mala contentezza della natione hunghera, che è meraviglia sentirgli, quando confidentemente ragionano con qualche suo amico. Perchè in vero, et per la diffidentia in che sono entrati, et per la reputatione, et per l'importantia del luogo - che potrebbe essere porta a molti altri - è stata segnalata fattura. Ma, come che qua sia carestia di molte cose, quella del denaio mi pare la maggiore, o vero lo serbano ad altra necessità. Il Castaldo instà per denari et gente, però nè denari nè gente vi si manda. Il s. Hippolyto Pallavicino, mandato dal s. Sforza per denari di dare una paga agli Italiani, che non passano due mille, pena anch'egli havergli. Et in questa strettezza s'intende che gl'istessi Turchi (chè de' freschi non ne sono anchora venuti), doppo la presa di Vesprimio, assediano Simek, castello del medesimo vescovato, et che Acmat bassà è gionto nel Serimio, dove si trattiene col beglerbey, aspettando nove genti et novi ordini del suo signore."
GOETZ 1965. 157–158. o., „Szondy is csak arról tudja értesíteni Nádasdyt, hogy »Beszprimet heted napra vették meg, még meg nem vehették volna, ha hitre meg nem adták volna, de hitre adták meg s mind levágták őket benne.«” SZALAY 1861. 95. o., ISTVÁNNFFY 2003. 182–184. o., KULCSÁR 1977. 608–609. o.

¹⁴ SZÁNTÓ 1985. 100–101. o. Az ostrom után viszont a Sümeghez közel fekvő devecséri várat is elfoglalta az oszmán sereg július 14-én. VERESS D. 1983. 61–62. o.

jén értesült a hírről.¹⁵ Meg kell jegyeznünk, hogy Veszprém elvesztésének híre nem csak Martinengón keresztül jutott el az Örök Városba. I. Ferdinánd király levélben értesítette a Szentszéket a vár elestéről, valamint az Erdélyt ért oszmán támadásokról, és kérte Róma segítségét. Ez ügyben a pápa egy hét bíborosból álló bizottságot állított fel, melynek későbbi működéséről nincs adatunk.¹⁶

Martinengón kívül Ludovico Beccadelli velencei nuncius is megemlékezett június 18-i jelentésében Veszprém ostromáról, amelyben egy Bécsből Milánóba tartó embertől hallott – kevésbé hiteles, ám annál érdekesebb – híreit osztotta meg Del Montéval. Értesülései szerint Miksa főherceg azon dolgozik, hogy minél több katonát küldjön Magyarországra, ahol a törökök a királyság egyik fontos városát, Veszprémet ostromolják 10 000 lovassal. Ezt követően a hír hozója arról is beszámolt, hogy Villachba érkezve azt hallotta, hogy a magyar, cseh, valamint Sforza Pallavicini által vezetett itáliai hadak felmentették Veszprémet, aminek következtében az oszmán hadak Székesfehérvárra vonultak vissza, ahol a keresztény erők ostrom alá vették őket. Végezetül a magyarok szerinte jól felkészültek az oszmánok elleni harcra és a védekezésre.¹⁷

¹⁵ „Dopo l’ultime mie a Vostra Signoria, si sono havute le sue di 24 et 30 di maggio et 5 del passato, del ragguaglio delle quali Nostro Signore è restato, al solito, ben satisfatto, per quel che spetti alla diligentia di Vostra Signoria; chè, quanto all’effetto della perdita di Vesprimio, può esser certa che a Sua Santità è stata di quel dispiacere che non si può facilmente exprimere, et così a tutto il sacro collegio, al quale si comunicò hier mattina, con l’occasione del sussidio che quel Serenissimo re ha fatto chiedere a Sua Santità novamente. Sopra di che Sua Beatitudine parlò tanto ferventemente, et mostrò tanto buona volontà verso la conservatione di quella nobilissima provincia che, se in alcuna parte potessero corrispondere le forze, quello che è altre volte stato fatto dalli pontefici suoi predecessori sarebbe reputato poca cosa. Tuttavolta, acciò che, in questo caso, si superasse ogni difficoltà, Sua Beatitudine deputò alcuni cardinali, amorevolissimi di Sua Maiesta Regia et altrettante gelosi della conservatione di quel resto d’Hungaria, con autorità amplissima di poter disporre liberamente di tutto quello che trovaranno, che S. Sta habbia sopra il pane suo cotidiano.” GOETZ 1965. 168. o.

¹⁶ A levelet a Palazzo Veneziaában tartott konzisztóriumon olvasták fel, a bizottság tagjai közül a következők ismertek: Giovanni Domenico de Cupis, Giampietro Caraffa (a későbbi IV. Pál pápa), Juan Alvarez y Alva de Toledo, Girolamo Verallo, Guido Ascanio Sforza. TUSOR–NEMES 2011. 105–106. o., TUSOR 2014. 236. o. Megjegyzendő, hogy Toledo és Verallo ezen kívül is többször foglalkoztak magyar vonatkozású ügyekkel.

¹⁷ Ludovico Beccadelli velencei nuncius jelentése Innocenzio Del Monte bíboroshoz, Vence, 1552. június 18.: „Capitò qui, tre di sono, un gentilhommo del Re de Boemia che va a Milano, il qual mi disse che partì da Vienna al primo di questo, ov’era il Re Massimiliano che non attendeva ad altro che a mandar gente più che poteva a soccorso dell’Ongaria, la qual era infestata da’ turchi che a quel tempo assediavano Vesprimio, città notabile in Ongaria, et erano da 10.000 cavalli turchi; ma disse che da poi, giunto a Villacco, havea inteso come quella terra era stata soccorsa da cavalli ongari et boemi et le fantarie che ha menati d’Italia il sig. Sforza et che i turchi s’erano retirati in Albaregale, ove da’ christiani erano stati assediati; et diceva che gli ongari erano benissimo riso luti di combattere e diffendersi da’ turchi et che fra pochi di il prin

Végezetül érdemes kiemelni, hogy nem csak Rómában és Velencében, hanem Itália más udvaraiban is tudtak Veszprém ostromáról. Többek közt a mantovai hercegség is értesült Veszprém elestéről: a Villach melletti Pontebbából 1552. június 20-án küldték el egy passzai levélre hivatkozva a hírt, miszerint miután elfoglalták a törökök Veszprém városát, a váradi bíboros területét,¹⁸ a várat is megkaparintották, mert a Miksa által küldött segítség nem érkezett meg időben.¹⁹

Összességében tehát azt láthatjuk, hogy – Eger ostromához hasonlóan²⁰ – Veszprém elfoglalásának híre több csatornán keresztül jutott el Rómába, s komoly visszhangot váltott ki az Örök Városban.

Veszprémből Trientbe?

A kora újkori katolikus felekezetszerveződés origója az 1545 és 1563 között ülésező Trienti (Trentói) Zsinat volt, amely alapjaiban újította meg a katolikus egyházat, valamint szilárd kereteket biztosított neki a későbbi századok során is. E neves consiliumnak is van egy kevésbé ismert veszprémi vonatkozása.

A zsinatot hosszú előkészítő munka előzte meg. III. Pál pápa (1534–1549) már 1536-ban közölte az I. Ferdinánd mellé rendelt nunciussal, hogy a tervezett gyűlésre a magyar főpapokat is meg kell hívni. A trónviszályok és az oszmán hadak előretörésének árnyékában élő magyar főpapság azonban nem tartozott a zsinat hívei közé. Várday Pál esztergomi érsek egyenesen úgy gondolta, hogy nem zsinatra, hanem az egyház egyetemes reformjára, illetve a törökök elleni seregre volna inkább szükség. Ezért 1541-ben a Királyság vallási viszonyaira,

cipe Ferdinando si dovea partire et andare in Boemia.” GAETA 1967. 123. o. Velence a korabeli európai információ-áramlás egyik legfontosabb központjának számított, s különös figyelemmel kísérte a Signoria a magyarországi eseményeket. Ennek következtében a veszprémi püspökök is feltűnnek a korabeli velencei forrásokban. Vö. KANÁSZ 2022., SZOVÁK 2023. 232. o. Ld. továbbá Oláh Miklós Ferdinánd királynak írt június 23-i levelét: *„Video certe et circa Wesprimium et alibi omnia fere loca finitima firmioribus egere praesidiis ac tum hac tum aliis de causis felicem Sacrae Maiestatis Vestrae reditum non mediocriter esse necessarium; confido autem eandem et ista satis intelligere, et cum primum potuerit ad fideles suos in haec loca reversuram. Dominus Deus servet Sacram Maiestatem Vestram felicem et incolumem quam diutissime.*” OLAHUS 2022. 499. o.

¹⁸ A levél írója itt valószínűleg tévesen azt hitte, hogy Veszprém a keleti országrészben, a Partium környékén, Fráter György birtokában lehetett.

¹⁹ *„Che sera havuto da Passau per lettere di XVII che Turchi doppo la presa fatta della Citta di Vespemia, luogo del Card. Varadino, havevano preso anche il castello per non essere arrivato a tempo il soccorso, mandato dal Re Massimiano et che si temea di peggio non vi mettendo Dio la mano.*” ASMn, Archivio Gonzaga, Corrispondenza Estera, E.II.3. b. 445. 549. o.

²⁰ KANÁSZ: Eger.

valamint a török elleni készülődésre hivatkozva kimentette magát a részvétel alól. Az uralkodó helyettesül Kecseti Márton veszprémi püspököt szemelte ki.²¹ Ő viszont – valószínűleg az oszmán támadások miatt – végül nem kelt útra. Így állt elő az a helyzet, hogy a zsinat első szakaszában a katolikus királyságok közül csak Lengyelország és Magyarország nem képviseltette magát.²²

A Trienti Zsinat korabeli ábrázolása.

Forrás: Biblioteca Digitale Trentina, TI I f 039.

A püspök vallomása

A Veszprém és Róma közötti kapcsolatok egy különleges szegmensét jelenti a Fráter György meggyilkolása kapcsán indított szentszéki vizsgálat. Ennek keretében ugyanis a szentszék I. Ferdinánd mellé rendelt nunciusa, Martinengo apát irányításával több mint 130, részletes tanúvallomás készült 1553-ban.²³

A tanúk között találjuk Bornemissza Pál veszprémi püspököt is. Vallomástételének részleteit és időpontját is rekonstruálni tudjuk. 1553. március 14-én I. Ferdinánd ügyvédjei Grácban keresték fel Martinengo nunciust, és megnevezték

²¹ ETE IV. 180. o.

²² TÓTH 1999. 342. o.

²³ A nuncius magyarországi tevékenységéről, valamint a szentszéki vizsgálatról: KANÁSZ 2022.

*Fráter György meggyilkolása.
Istókovits Kálmán 1947-ben készült
festménye a Központi Papnevelő Intézetben.
A szerző felvétele*

az egykori bíboros életéről valló első tanúkat: Oláh Miklós kancellárt és Bornemissza Pál veszprémi püspököt, valamint Pesty Ferencet, Heinrich Wolfgang Kneisslt és Scheiber Farkast.²⁴ A hűségeskü alóli felmentést valamennyien megkapták, Martinengo pedig március 15-én maga elé idézte a nevezett személyeket, és megkezdődött a tanúvallomások felvétele.

Bornemissza Pál március 18-án kereste fel gráci szállásán a nunciust, ekkor került sor az ő tanúvallomásának felvételére.²⁵ A tanút előkészített pontok alapján kérdezték ki. Ebből több érdekes adatot tudhatunk meg a püspök és Fráter

György, valamint a korabeli magyar püspöki kar tagjai közötti kapcsolatokról, illetve a meggyilkolt érsek viselt dolgairól. Ugyanakkor számunkra azért is fontos e tanúvallomás, mert a legelső kérdőpontban az is kiderül, hogy maga a veszprémi püspök Pécsen született, illetve elmúlt a tanúvallomás időpontjában ötven éves. Az általa elmondottak sok értékes adatot nyújtanak a korabeli magyarországi viszonyokra vonatkozóan, azonban mivel mindegyik az erdélyi püspökké történő kinevezése előtt került sor, így a tanút kijelölő Habsburg adminisztráció valószínűleg nem tartott attól, hogy vallomása káros lehet I. Ferdinánd számára.²⁶

Kitekintés

Az eddigiekben a XVI. század közepének összetett veszprémi–szentszéki kapcsolatait tekintettük át. Mindezek mellett a század korábbi és későbbi évti-

²⁴ ÖStA HHStA, Ungarische Akten, Allgemeine Akten, 72. Konv.B. fol. 112r. Bornemissza már 1553. január 15-én is Grácban tartózkodott. MNL OL, P 1314, No. 7154.

²⁵ AAV, Archivum Arcis, Armadio, 1711. 196r–200r., Misc. Arm. II, vol. 61. fol. 99r–103r. Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának egy újkori másolata alapján kiadva: PAPO–NÉMETH 2020.

²⁶ Hozzá hasonlóan három további tanú is vallomása után nem sokkal kapott új egyházi pozíciót: Újlaky Ferenc győri püspök az egri, Verancsics Antal pornói apát a pécsi egyházmegye élére került, Oláh Miklós egri püspök pedig esztergomi érsek lett.

zedei során is több ismeretlen, vagy alig hasznosított forrás található. Ilyennek tekinthetők a nunciusi levelezések, melyekben a veszprémi püspökök többször is feltűnnek.²⁷ A parmai levéltár Farnese-gyűjteményének ez irányú átnézése is érdekes eredményekkel kecsegtet. Ilyennek számít Johann Fabri (Faber) bécsi püspök 1540. június 20-án, III. Pál pápának kelt levele, melyben Juncker Jánost, a veszprémi Mindenszentek-társaskáptalan prépostját, budai nagyprépostot nándorfehérvári püspökként suffragáneus püspökké nevezzék ki.²⁸ E levélben a prépostról méltató sorokkal emlékezett meg a bécsi püspök, becsületes, körültekintő, tanult, valamint élete delelőjén álló férfiként mutatva be a kiszemeltet.²⁹ Végül a levél alapján Juncker veszprémi préposti hivatalviselési idejének utolsó ismert dátumát is 1539-ről 1540-re tehetjük.³⁰

Mindemellett a vár 1566-os és 1593-as ostromairól is találunk szentszéki forrásokat: 1566-ban a Bécsből érkező hírekben szerepelt, hogy a budai basa többek közt Veszprém és Tata elvesztéséért a fejével fizetett.³¹ Caesaris Speciani nuncius pedig arról ír 1593. október 7-én Prágából Cinzio Aldobrandininek, hogy Veszprém közelében egyesültek a támadásra készülő oszmán hadak Veszprém vagy Pápa megtámadására.³²

Az eddigi részletesen bemutatott források, illetve a felvillantott példák arra figyelmeztetik a kutatókat, hogy a korszak veszprémi vonatkozású eseményeinek módszeres feltárása és megértése érdekében elkerülhetetlen a szentszéki források minél teljesebb bevonása.

²⁷ Pl. 1539-ben: FRIEDENSBURG (1893) 294. o., 1568-ban: AAV, Segreteria di Stato, Germania vol. 66. fol. 387v., 1571-ben: AAV, Segreteria di Stato, Germania vol. 64.fol. 15v., RAINER 1967. 34. o.

²⁸ „*Non dubito quin Santitas Vestra recenti teneat memoria, quomodo ante menses aliquot apud Sanctitatem Vestram pro venerabili et honesto domino Joanne Juncker ecclesiae Vesprimiensis omnium sanctorum praeposito ac archipresbitero Budensi humilime intercesserim. Ut Sanctitas Vestra iuxta petita ipsius eum in suffraganeum sub titulo episcopatus Nordernalbensis, quod alias Belgradum sive Albagreca appellatur, in regno Hungariae sito, et ab infidelibus Turcis plane occupato ...*” ASPr, Carteggio Farnesiano e Borbonico Estero, b. 86. Regesztában: KOLLÁNYI 1905. 341. o.

²⁹ „*... hunc prepositum Vesprimiensem, virum honestium prudentem, et egregie doctum, aetate pollentem, adeoque quoad functionem illam episcopalem maxime idoneus videatur ...*” ASPr, Carteggio Farnesiano e Borbonico Estero, b. 86.

³⁰ Vö. KARLINSZKY 2022. 56–57. o.

³¹ ASPr, Carteggio Farnesiano e Borbonico Estero, b. 88. 1566. 11v.

³² „*Hieri hebbi lettere di Viena dei 2 di questo, che mi dicevano che ci erano nuove certe che Sinam Bassá si era congionto col Bassá di Buda cinque leghe vicino a Vesprimo, con pensiero di pigliare in un medesimo tempo Vesprino et un'altro luoco che si chiama Pappa et se la cosa gli riesce, come si dubita, potrà andare a Vienna non altrimenti che se avesse preso Canisia et quello che é peggio, adesso non ci é quel soccorso di gente nostra che saria necessarissimo se Iddio benedetto non fa miracoli.*” PAZDEROVÁ 2016. 976–977. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

AAV = Archivio Apostolico Vaticano (Città del Vaticano)

ASMn = Archivio di Stato di Mantova

ASPr = Archivio di Stato di Parma

ÖStA HHStA = Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv (Wien)

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

BAGI Zoltán Péter–SZATLÓCZKI Gábor (2022): *Források Veszprém kora újkori történetéhez 1538–1566*. Veszprém.

BAGI Zoltán Péter (2023): Veszprém eleste és visszafoglalása (1552–1566). *Veszprémi Szemle*, 2023/2. 5–30. o.

ETE IV. *Egyháztörténeti emlékek a magyarországi hitújítás korából. 1542–1547*. IV. Szerk. Karácsi János – Kollányi Ferenc, Budapest, 1909.

FAZEKAS István (2011): Katolikus megújulás és reform kezdetei a győri egyházmegyében a 17. század első harmadáig. In: *„In labore fructus”*. Jubileumi tanulmányok Győregyházmegye múltjából. Szerk. Nemes Gábor – Vajk Ádám. Győr. 103–117. o.

FAZEKAS István (2012): A magyar püspökök pápai megerősítése (kinevezése) 1554-ben (Bécsi levéltári források tükrében). In: *Magyarország és a római Szentszék (Források és tárolatok)*. *Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére*. Szerk. Tusor Péter. Budapest–Róma. (Collectanea Vaticana Hungariae I/8.) 71–84. o.

FAZEKAS István (2014): *A reform útján. A katolikus megújulás Nyugat-Magyarországon*. Győr.

FAZEKAS István (2018): A 16. század második felének veszprémi püspökei bécsi levéltári források tükrében. In: *Folyamatosság és változás. Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16–17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 65–80. o.

FEDELES Tamás (2021): A veszprémi egyházmegye és az Apostoli Kamara érintkezési pontjai a késő középkorban (1387–1523). In: *„Capella reginalis”. A veszprémi püspökség a középkorban*. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 38.) 93–122. o.

FRIEDENSBURG (1893): *Legation Alexanders 1538–1539*. 2. Gotha. (Nuntiaturberichte aus Deutschland I/4.)

GAETA, Franco (1967): *Nunziature di Venezia. (2 gennaio 1552 – 14 luglio 1554)*. 6. Roma.

GOETZ, Helmut (1965): *Nuntiaturs des Girolamo Martinengo (1550–1554)*. Tübingen. (Nuntiatursberichte aus Deutschland I/16.)

ISTVÁNFY Miklós (2003): *Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája*. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/2. s.a.r. Benits Péter. Budapest.

KANÁSZ Viktor (2022): Többszólamú hírek? Pápai nunciusok jelentései Magyarországról a 16. század közepén. In: *Magyarország és a római Szentszék III. (Exquisitae lucubrations Cornelio Szovák amicabiliter dicatae)*. Szerk. Tusor Péter – Kanász Viktor. Budapest–Róma. (Collectanea Vaticana Hungariae I/21.) 195–209. o.

KANÁSZ Viktor: Eger 1552-es ostroma és a szentszéki diplomácia. In: *Itália öröksége Egerben*. Dobó István Vármúzeum, Eger [megjelenés alatt]

- KARLINSZKY Balázs (2022): *A veszprémi székeskáptalan archontológiája 1079–1556*. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 39.)
- KOLLÁNYI Ferencz (1905): Regesták a római és párizsi levéltárakból. Közli: Dr. Kollányi Ferencz, *Magyar Történelmi Társaság Társulása*, 4. (1905) 6. 311–376. o.
- KULCSÁR Péter (1977): *Humanista történetírók*. Budapest.
- LACZLAVIK György (2018): Veszprémi püspök 1511–1549 között. In: *Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16-17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 47–63. o.
- NEMES Gábor (2018): Pietro Isvalies bíboros veszprémi püspök. In: *Folyamatosság és változás. Egyházszerkezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16-17. században*. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 32.) 9–46. o.
- NEMES Gábor (2021): A veszprémi egyházmegye kapcsolata a Római Kúriával a késő középkorban In: *„Capella reginalis”. A veszprémi püspökség a középkorban*. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém. (A veszprémi egyházmegye múltjából 38.) 123–155. o.
- OLAHUS, Nicolaus (2022): *Epistulae. 1534–1553*. II. Edidit, introduxit et commentariis instruxit: Emőke Rita Szilágyi. Budapest.
- PAPÓ, Adriano–NÉMETH, Gizella (2020): La testimonianza del vescovo di Veszprém Pál Bornemisza al processo per l'assassinio di Frate Giorgio Martinuzzi. 1553. *Crisia*, 50. (2020) 115–130. o.
- PAZDEROVÁ, Alena (2016): *Epistulae et acta nuntiorum apostolicorum apud imperatorem 1592-1628. Tomus II. Epistulae et acta Caesaris Speciani, 1592–1598*. Praeae.
- RAINER, Johann (1967): *Nuntius G. Delfino und Kardinallegat G. F. Commendone 1571-1572*. Graz–Köln. (Nuntiatgeberichte aus Deutschland II/8.)
- SZALAY Ágoston (1861): *Négyszáz magyar levél a XVI. századból*. 1504–1560. Pest.
- SZÁNTÓ Imre (1970): Veszprém elfoglalása és a török terjeszkedése a Dunántúlon 1552-ben. A *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 9. Szerk. Éri István. Veszprém. 49–54. o.
- SZÁNTÓ Imre (1985): *Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Az 1551–52. évi várháborúk*. Budapest.
- SZOVÁK Márton (2023): *A történetírás határán. Marin Sanudo naplójának forrásai és magyar vonatkozásai*. [Doktori (PhD) értekezés] PPKÉ BTK, Budapest.
- TÓTH István György (1999): A Trentói Zsinat és Magyarország. *Vigilia*, 64. (1999) 5. 339–347. o.
- TUSOR Péter–NEMES Gábor (2011): *Consistorialia Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungariae (1426–1605)*. Budapest–Róma. (CVH I/7.)
- TUSOR Péter (2014): A konstanzi bulla „alkalmazása”. A magyar királyi főkegyúri jog a 15–16. században. In: *„Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”*. Tanulmányok a konstanzi Zsinat 600. évfordulója alkalmából. szerk. Bárány Attila–Pósán László. Debrecen. 219–239.
- VERESS D. Csaba (1983): *Várak a Bakonyban. A veszprémi, pápai és palotai vár hadtörténete*. Budapest.